

ZPRÁVY

Mezinárodní konference Kolektivizace v Československu

Pořadatelé: Muzeum Jindřichohradecka a Ústav pro studium totalitních režimů

Datum a místo konání: 25.–26. dubna 2012, Jindřichův Hradec

V druhé polovině posledního dubnového týdne (25.–26. dubna 2012) hostil bývalý minoritský klášter v Jindřichově Hradci účastníky mezinárodní konference věnované kolektivizaci v Československu. Počet přihlášených příspěvků si vynutil rozdělení konference, nad níž převzali záštitu ministr zemědělství České republiky Petr Bendl a hejtman Jihočeského kraje Jiří Zimola, nejen do dvou dnů, ale i do dvou konferenčních sálů. Z praktického hlediska pak byly jednotlivé příspěvky zařazeny do sedmi tematických panelů, respektujících ustálenou periodizaci kolektivizace a tematické (badatelské a historické) okruhy s ní spojené. Na proměny československého zemědělství v letech 1945–1960, jimž byl věnován první panel, navázal druhý panel, jehož účastníci se zaměřili na proměny zemědělství v období tzv. třetí republiky, jež jsou v souvislosti s kolektivizací možná poněkud opomíjené. Z tohoto hlediska zajímavou konfrontaci poskytl příspěvek Miroslava Sabola: *Slovenské poľnohospodárstvo na prahu kolektivizácie 1945–1949*. Začátkům kolektivizace a odporu proti ní byl věnován třetí panel, čtvrtý pak stranické propagandě, jež je s kolektivizací neodmyslitelně spjata. Zbývající panely v druhém dni konference přiblížily roli perzekuce v kolektivizaci, od syntetizujících sumarizací (například akce „Kulak“, právní otázky perzekuce) po analyticky a místopisně pojaté příspěvky. Přes rozdělení příspěvků do tematických panelů se ukázalo, že vzájemná provázanost jednotlivých aspektů kolektivizace nedovoluje řešit nastolené otázky a badatelské výzvy odděleně. Několik okruhů otázek a námětů jednotlivými panely na konferenci přímo prostupovalo.

První panel, věnovaný proměnám československého zemědělství v letech 1945–1960, zahájila Jana Burešová z FF UP v Olomouci příspěvkem *Problematika výzkumu dějin kolektivizace v České republice a v Československu (témata, metody, výsledky)*, v němž se pokusila nastínit dosavadní pohledy české a slovenské historiografie na kolektivizaci. Pozornost věnovala samozřejmě odborné literatuře vzniklé po roce 1989, neopomenula však ani dobovou produkci, interpretující tento tragický proces z (pro)kolektivizačních pozic. Poměrně značný počet titulů věnovaných kolektivizaci, ať již odborné nebo memoárové literatury, která je dnes k dispozici, sice téma nevyčerpává v jeho mnohavrstevnatosti, pomáhá však s orientací v základních otázkách spojených s tímto problémem. Dobové politické aspekty, bez nichž není kolektivizace myslitelná, se ve svém příspěvku *Proměna výzkumu zemědělství v politice KSČ po únoru 1948* pokusil objasnit Jiří Pernes (ÚSTR a UJEP). Tyto nelze oddělit od ideologicko-politických souvislostí, zneužívání zákonů, právních norem, moci a užívaného násilí. S tím vším je spojen, jak připomněl Jaroslav Rokoský (ÚSTR a UJEP), rozpad mravních norem, mezilidských vztahů a sociálních vazeb. Aktuálním zůstává jak problém a výzkum legality a legitimacy kolektivizace, tedy *Role práva v procesu likvidace selského stavu*, jemuž věnoval pozornost Kamil Nedvědický (MV ČR), tak i konkrétní případy kolektivizace venkova. To vše ovlivňuje dnešní společnost natolik, že současné snahy o nápravu křivd, vyrovnání se s minulostí v právní i obecné rovině, nejsou vždy plně úspěšné.

Kolektivizaci předcházela doba „vymknutá z kloubů“, zejména tedy okupace, ale i krátké období třetí republiky, na něž se zaměřili David Kovařík (*Počátky zemědělského osídlování českého pobraní v roce 1945*), Michaela Munková (*Konfiskace pozemkového majetku církvi 1945–1948*) a Markéta Doležalová (*ÚSTR*); *Zánik pozemkového vlastnictví Svatovítské kapituly na Lešansku a Netvořicku po roce 1945 a související dopady na zemědělsky využitelnou krajinu v daném regionu*). Na konferenci nezůstaly opomenuty ani československé souvislosti objasňující, proč byla na Slovensku kolektivizace prosazována za jiných výchozích podmínek, jak se její samotný proces musel přizpůsobit specifickým problémům a byl také poněkud jinak vnímán a přijímán, na což upozornili hosté ze Slovenska – Miroslav Sabol (*Historický ústav SAV, Bratislava; Slovenské poľnohospodárstvo na prahu kolektivizácie 1945–1949*) a Lucia Šulejová (*Historický ústav SAV, Bratislava; Odpor roľníkov proti kolektivizácii na východnom Slovensku*).

Současné společenské vědomí o kolektivizaci doposud ovlivňuje dobová propaganda. Jí se v období a v souvislostech kolektivizace věnovala Anna Macourková (*ÚSTR; Naučíme lidi milovat nový socialistický život. Komunistická propaganda v období kolektivizace*) a Monika Dobrovolná (*Úloha propagandy na stránkách tisku v procesu kolektivizace půdy na Chotěbořsku*). Historické a společenské souvislosti dobových dokumentárních filmů – *Príbeh Jána Kováča a Príbetská jar* – režiséra Jána Lacka z roku 1950, respektive 1956, komentářem při jejich prezentaci doplnil Petr Slinták (*ÚSTR*).

Kolektivizace změnila (rušila „staré“ a zaváděla „nové“) poměry na vesnici, její sociální skladbu, přičemž to nové, co z ní vzešlo, v nemalé části dnešní společnosti přetrvává, což při jejím hodnocení u nejšířší veřejnosti vyvolává ambivalentní postoje. Kritický postoj ke kolektivizaci by proto neměl pomíjet její zdánlivě „úspěšné“ příklady; část „kolchozníků“, členů družstev, zažila totiž do té doby nemyslitelný sociální vzestup. Tyto aspekty ve svém příspěvku *Kolektivizace zdola – případ JZD Hlízov na Kutnohorsku* připomněl Petr Novák (NZM). Ukázal, že kolektivizace představuje složitější proces, než aby jej bylo možno interpretačně omezit jen na otázky administrativně organizačního charakteru. Tento úhel pohledu by však neměl zakrývat problematičnost kolektivizace po stránce právní a násilí s ní spojeného. Konkrétní příklady perzekuce, jimž byly věnovány panely druhého dne konference, jsou již dnes – a v budoucnu ještě budou – částečně objasněny a popsány, přesto nedokážeme stanovit přesný počet pronásledovaných osob, ať již v rovině celého procesu kolektivizace, nebo v regionech.

Konference ukázala, že to jsou právě regionální specifika procesu, jež umožňují přiblížit komplikovaný a vnitřně složitý obraz kolektivizace na příkladech, majících přímou vazbu ke konkrétnímu místu událostí – k obci a lidem. V obecné rovině připomněli tento problém Petr Blažek (*ÚSTR*) v příspěvku *Násilné vystěhování selských rodin (akce „Kulak“) v regionální perspektivě* a Laděna Plucarová (SOA Třeboň) na základě regionální sondy *Soupis nuceně vystěhovaného obyvatelstva 1949–1960 v jihočeských archivech*. Dobové mechanismy násilí, *Role bezpečnostních trojek a přetek při prosazování kolektivizace*, nastínil Jiří Urban (*ÚSTR*). Michaela Chládková (SOA Jindřichův Hradec) se věnovala *Rozdílnosti v praxi při realizaci akce „K“ na okresech Dačice, Jindřichův Hradec a Třeboň*. Regionální souvislosti neopustil ani Libor Svoboda (*ÚSTR*), věnující se procesu *Kolektivizace v Českobudějovickém kraji v 50. letech*. A byly to právě příspěvky

pracovníků z okresních a oblastních archivů, případně referáty vypracované na základě znalosti regionální problematiky, jež poukázaly na doposud nepříliš využitý zdroj pramenů.

Konference v Jindřichově Hradci naznačila, že naše znalosti o kolektivizaci nejsou zdaleka úplné. Zůstává ještě mnoho neobjasněných otázek, zejména regionálního charakteru. Obecné mechanismy kolektivizace víceméně známe. Konkrétní způsoby jejich uvádění do praxe a důsledky, s nimiž se museli perzekvované osoby vypořádat, tedy osudy jedinců, však nejsou ještě zcela komplexně objasněny. Kolektivizaci nelze vnímat pouze jako abstraktní politickou linii vlády a KSČ, ale jako řetězec událostí, za nímž v obcích stála iniciativa konkrétních lidí, mocensky zakotvených na úrovni nejnižší státní či místní správy a stranických organizací. Právě tyto vrstvy vlivů – mechanismů moci a vzájemně se ovlivňujících společenských, často i rodinných vztahů – zůstávají doposud skryty a představují tak badatelské výzvy.

◆ Martin Tichý